

Bondeliv og bondevirke i Vestsjælland 1770

Af *Fritz Jacobsen*.

I „Fra Arkiv og Museum“ I b. 1899—1902 har J. Bloch givet en længere skildring af tilstanden hos bønderne i de to vestsjællandske landsbyer Vedbynørre og Vedbysønder, specielt den sidstnævnte, omkring året 1770.

Den virkelige forfatter er August Hennings (1746—1826). Han var af gammel ditmarskerslægt og gik i to år på gymnasiet i Altona, hvor han sluttede af med at forsvare en latinsk afhandling om de ældste danske love og sædvaner. I Göttingen fik han en grundig juridisk uddannelse og blev i 1766 dr. juris. Efter indbydelse af den unge baron Ernst Schimmelmänn kom han til Danmark 1768, og de to unge mænd drømte i fællesskab om at blive en slags statsreformatorer.

På en hofmaskerade blev Hennings vidne til Struensees forhold til dronningen og betroede dette til den ældre Schimmelmänn, som omgående sendte ham til Antvorskov som landmåler — en art „forvisning“. Efter Struensees fald beklædte H. forskellige stillinger i statens tjeneste, blev etatsråd 1778 og kammerherre 1784. Han var en flittig skribent, og forskellige værker vidner om hans omfattende studier, men han var en noget urolig ånd og kom vist aldrig på den hylde, han selv anså for at være den rette. (Dansk biogr. Leks.).

Efter et længere ophold på Antvorskov blev han i 1770 kgl. landmåler og fik straks overdraget arbejdet med at opmåle jorden til Vedbynørre og inddele den i kobler i anledning af det påtænkte salg af Antvorskov, der fandt sted 1774. De indtryk, han under sit arbejde fik af befolkningen, gav ham stof til den nævnte skildring, der i uddrag meddeles her.

Da der er et godt stykke vej fra Antvorskov til Vedbynørre, prøvede han at få kvarter i en eller anden gård i byen, men forgæves. Bønderne anså nemlig hans arbejde for et forsøg på at gøre den forhadte hoveripligt endnu mere byrdefuld og lod deres vrede gå ud over den uskyldige Hennings, som derfor forsøgte sig i Vedbysønder, hvor han endelig var så heldig at få ophold hos sognefoged og lægdsmand Lars Vestesen. Byen betegnes som mere velhavende end Vedbynørre, og dens beboere viste ikke så stor uvilje mod Hennings, da hans arbejde ikke berørte deres jord.

Han kunne ikke betragtes som udlært i sit fag og måtte lade arbejdet hvile i nogen tid, til overlandmåleren kom og rigtig fik lært ham kunsten. Han nåede at få opmålt og inddelt 84 kobler, men „deserterede“ så til København, hvor han vel har gjort sin skildring færdig.

I Vedbysønder fandtes 10 fæstegårde, hver på 7 tdr. hartkorn, kun 4 af dem var i god tilstand. Lars Vestesens havde især god jord og besætning; i 1768 var den på 18 heste, 15 køer, 16 får og 16 svin, men kvægpesten reducerede den til 8 heste, 6 køer, 16 får og 6 svin. Trods dette følelige uheld efterlod Lars Vestesen ved sin død hver af sine fire børn 125 rbd. Hans Enke blev et „godt parti“, fik straks en frier og ægtede en tyveårig velhavende gårdmandssøn, Hans Christensen, fra „Davidsrød“.

Den ældste søn, Søren, fik som syttenårig af sin fædrearv udbetalt 100 rdl., hvorfor han købte sig et frihedsbrev af birkedommer og byfoged Svejstrup, som i 1774 på auktionen over Antvorskov købte hovedgården Devitzrød, hvorunder gårdene i Vedbysønder var blevet lagt. Søren blev postillon i Slagelse, og hans fader sagde: „Han skal ikke blive bonde; det er den elendigste af alle næringsveje“. Sønnen sagde selv: „Så er jeg dog min egen herre“.

Om sin vært skriver Hennings: „Han var en kgl. bonde, for det meste fri, indtil de nye indretninger på Antvorskov tog deres begyndelse; han var stræbsom og velhavende, havde megen sund forstand og megen frihedsfølelse. Jeg har set ham ved plagende tjeneste opløfte hænder og øjne mod himmelen og udråbe: „Der er en hævner, en Gud!“ Jeg har hørt ham sukke og klage, at bonden var som en hund bunden ved kæden. Han døde ^{31/1} 1772, kun 43 år gammel, formodentlig udmattet af det sure arbejde“.

Iøvrigt er Hennings' udtalelser om bonden i almindelighed ikke altid flatterende. Han beskriver ham som „en liden søvnig figur af skikkelse, mere lig en indbygger på Ildlandet end en borger, skikket til jordens opdyrkning og statens værn“, men føjer senere forsonende til: „Havde disse bønder, der engang ved unyttige indretninger på Antvorskov blev holdt til at bygge og gøre anden hovgerning, fået frihed og ejendom, ville de unægtelig uden videre hjælp være blevet velholdne mennesker ligesom bønderne i Koldinghus“.

Bønderne er fæstebønder under kongen og kan risikere at blive jaget bort fra gården, hvis den passes dårligt, eller skatterne ikke betales. En Enke bliver i gården efter mandens død, og hendes eventuelle anden mand indtræder i den før-

stes rettigheder, som igen kan overføres til en eventuel anden kone o. s. fr. Da redskaber og besætning for størstedelen skal blive ved gården, arver børn af første ægteskab kun meget lidt. Kun i sjældne tilfælde overlader selv de mest velhavende bønder børnene mere end 20 rdl i arv. Disse penge deponeres hos amtmanden, som udbetaler dem til arvingerne efter forlangende.

Gamle ægtefolk overfører ved en skriftlig kontrakt og for en moderat pengesum deres ejendom til et af børnene mod at få bolig, brændsel og kost. De opdrager så børnebørnene, passer kreaturer og påtager sig det lette arbejde i gården. Gamle barnløse folk har til tider kun tiggerstaven at gribe til.

Hvis et hus brænder eller truer med at falde sammen, bliver det igen opført for kongens regning, men beboerne skal vedligeholde det. Der er tit strid mellem amtmand og bonde om nødvendigheden af at opføre et forfaldent hus.

Hennings har forsynet sin beskrivelse med en grundplan af en gård, og vi lægger mærke til de mange (12), ofte små rum i udlængerne; høladen er det største. I den ene længe er bolig for en indsidder, og midt på gårdspladsen ligger en mindre bygning med karlekamre og vognskur, samt svine- og gåsesti i to etager. I stuelængen er bryggers og bagerovn. Der findes også en tegning af haveanlægget, der efter den tids forhold synes at have været ret anseligt; der var frugt-, kål- og humlehave, fire små bede til forskellige slags urter og endelig en blegeplads. Kommen blev også dyrket i haverne, og desuden merian og en særlig slags tidsel, marietidslen, der brugtes som middel mod sting i siden. Halvdelen af humlen lå gerne på jorden, og lugning fandt ikke sted.

Gårdene var som regel bygget i firkant, sjældent på kampestensgrund. Bønderne byggede dem selv med hjælp af en tømrer, og velhavende bønder holdt dem i god stand. Der var langt mellem landsbyens gårde; den mellemliggende jord blev brugt til lergrave til klining. Trods de mange rum i udlængerne kan knap halvdelen af avlen komme under tag; rummene er for lave, og megen plads går til spilde, da hver sædart har sit særlige opbevaringssted og tærskelo. Efter høst findes i alle haver kornhæsse („stackens korn“), der er overdækket med rør og grene.

Gårdens jord er en frugtbar, gulagtig lerjord, der om sommeren er så tør, at den er vanskelig at bearbejde. Udsæden er ca. 6 tdr. rug, 7—12 tdr. havre samt lidt ærter, vikker, hør, hamp og boghvede. Rugen lykkes dårligst, og byg giver 4—5 fold, dog mere på veldyrket jord — de steder på Sjælland, hvor man for kort tid siden begyndte at dyrke hvede, er der avlet indtil 16 fold.

Byens tre marker, der hver er omhegnet med gærder, er rugvang, bygvang og fælgevang (brakmark); den sidstnævnte tjener som græsgang for køer, får, svin og gæs. „Bønderne har den fordom, at det er nyttigt for fælgevangen at omrodes af svinene“. Når brakmarken skal sås, begyndes der med byg, anden gang med rug, og tredje år er der græs. Gødning udkøres lige efter høst, men spredes først det følgende forår. Der pløjes to gange og tromles efter tilsåning; hvis der gødes til rug, pløjes kun een gang kort før såningen.

„Jeg har set marker, der i samfulde 30 år har båret byg uden at få synderlig gødning eller at have ligget brak — men også jordskifter, der ligger brak i 5, ja vel endog i 9 år“.

En bonde, der havde sået hvede i sin bygmark, måtte høste den umoden og sætte den til eftermodning i sin have, for at de andre bønders kvæg ikke skulle æde den. Enhver, som er færdig med at høste, jager — uden hensyn til naboerne — deres kvæg og svin ud på stubben. Når en vang er opgivet til græsgang, rives hegnet ned og bruges til brændsel. Bylaget laver næste år i løbet af få dage et nyt hegn af gærdsel og stavere. På den måde ligger brakmarken fri for færdsel, og enhver kører over den, hvorved der laves en mængde veje til skade for græsset og den kommende høst.

Der høstes først byg og så rug; stråene er korte og tynde, sjældent over 3 fod lange. Det afmejede korn ligger til tørning i nogle dage, bindes så i høbånd til store neg, der straks køres hjem. I løbet af 4—5 uger er høsten endt; den fattige bonde kommer af flere årsager sidst.

Af kornsorterne er 6-radet byg almindelig; i hveden findes meget ukrudt. Som regel har bønderne rug og havre, byg og havre, ærter og vikker blandet sammen. „Jeg har ikke set megen rughejre“.

Avling af hør og hamp er husmødrenes sag. Efter hø høsten bliver hørren rusket op og bundet i neg, som ved hjælp af sten nedsænkes i åen, hvor de ligger i 14 dage, hvorefter de tørres af solen og køres hjem. Kvinderne trækker så hørren gennem en rive for at skille frøkopperne fra stænglerne. Derefter gnider de frøkopperne og slår lempeligt på dem, for at frøene ikke skal knuses, hvorefter det sigtes. Forud for hør-brydningen har hørren i 12 timer ligget til tørre i bagerovnen, som man har hedet den hele dag. Når hampnen ikke må løbe i frø, brydes spidserne af den; den mejes, men tærskes ikke, og tilberedningen af den foregår i det væsentlige på samme måde som hørrens.

Rundt om på markerne ligger de enkelte englodder spredt, nogle så tæt bevokset med kløver, at græs ikke kan gro. På mange marker findes moradser, som kun udtørres i den stærkeste sommerhede. Ved afvandingsgrøfter og åregulering kunne de blive til enge, og hvis jorden var udskiftet, ville bønderne nok også stræbe efter at forbedre deres enge.

Overdrevene, de fælles græsgange, er ofte flere mil i omkreds. De tilhører kongen, men bønderne i de omliggende landsbyer har mod en ringe afgift ret til at lade et vist antal kreaturer græsse dér. I skovene findes mange sletter og udyrkede pladser med buske og krat, og her har de velhavende bønder en slags stutteri af vilde heste. Disse dyr er fuldstændig overladt til naturen og søger kun i den strengeste vintertid til landsbyen, hvor de æder halm fra møddingerne. Det er et møjsommeligt arbejde at få dem fanget og vænnet til selen. De sættes for ploven (6, 8, 10) og er gode i forhold til deres ringe størrelse; enkelte af dem kan sælges til en ret god pris.

Bønderne har den bedste indtægt ved græsfedning af stude; de køber 5—10 hvert forår og sælger dem om efteråret. Der holdes dog langt flere svin, da de koster meget mindre at fodre. Indtægten ved flæskesalg kan dække næsten alle bondens afgifter. Nogle bønder slagter 30—50 svin om året; de er små og giver gennemsnitlig 80 pund flæsk hvert. Svinene færdes overalt i skoven og på marker og gør ofte stor skade på kornet. Hen mod høst sættes 4—5 sammen i en sti, hvor de fedes med lidt havre, en tønde ærter el. a. og slagtes efter tre ugers forløb; vinteren igennem fedes således det ene hold efter det andet. Det saltede og røgede flæsk sælges i søkøbstæderne. De svin, der skal overvintres, kommer ikke hjem

fra mark eller skov; men der laves en slags fold til dem — til tider i en kæmpehøj (!) — og de får kun lidt forplejning.

Fårene passer sig selv uden hyrde; de malkes to gange om dagen og klippes to gange årlig. Der holdes fra 2—20 eller endnu flere får; nogle af dem har 2, 3 eller 4 horn.

Der holdes gæs, høns og ænder (kun få) på gården, og kyllinger og æg sælges; en høne koster 2 skill. og en and 5. Hønsene færdes frit på lofterne og blander ved deres skraben de forskellige sædarter; men da bønderne gerne sår blandkorn i deres marker, generer hønsenes virksomhed dem ikke.

Af bistader har de fleste nogenlunde velstillede bønder gerne 5—6, som uden pasning giver dem en indtægt på 5—10 rdl. Når et kurvestade vejer det samme som en skæppe korn, mener man, det kan stå vinteren over; de andre må lide hungerdøden. Honning og voks bliver solgt i købstæderne eller til andre bønder, som brygger mjød. De forstår at lave den, så den ganske mister honningsmagen og kan drikkes for Malaga. Den står på træet et helt år og gærer om foråret.

En stor plage for bønderne er kvægpesten; mod den hjælper kun naturen, som altid opretter den skete skade, når der blot gives tid. En bonde kan ruineres ved en eneste „kvægdød“; dog kan de frie bønder have fuld besætning efter tre års forløb. Bønderne gør for lidt mod sygdommen og adskiller ikke de syge dyr fra de andre. En mand tog sine fem køer bort fra fællesdriften og beholdt dem alle. Selv om andre bønder ville gøre det samme, savnes som regel et sted, hvor det syge kvæg kan isoleres. Bønderne i Vedbysønder havde i mange år lejet en eng af slottet, som de brugte i så henseende, „men en på egnen boende forpagters gerrighed frarev dem den“.

Smitten er ikke alene på marken, men i stalden, hvor bønderne lader kvæget krepere, hvorefter huden trækkes af, og fedtet med en del af kødet tages til brug i husholdningen. Svinene får lov at æde resten, og knoglerne bliver ikke altid gravet ned. Som følge heraf hersker en ulidelig stank, der kan mærkes i over 1000 skridts afstand; særlig er det slemt midt om sommeren. Efter opfordring af Hennings begravede nogle af bønderne i Vedbysønder ådslerne i lergraven midt i byen, hvorfra skader og svin snart igen bragte dem frem i dagens lys.

En mand skal have et stort forskud, hvis han skal købe en ny kvægbesætning, og hvis de nyanskaffede køer ikke har haft sygdommen, risikerer han, at de også får den. Er de „gennemsygede“, kan han kun i 8—10 år håbe at beholde dem. Det sikreste er at købe kalve og køer og lade dem gennemgå sygdommen. Således har de fleste bønder en eller flere „gennemsygede“ køer, så at de ikke under en kvægpest står uden mælk og smør. En inoculation kan muligvis få sygdommen til at ophøre.

Bønderne har et godt håndelag og laver selv alt, hvad de skal bruge; deres agerdyrkningsredskaber er svære og grove, men vognene små og lette; vognhjul, som kun bruges i marken, er ikke beslået; om vinteren bruges slæder. Sædvanligvis har hver bonde to velfodrede heste og en god vogn til eget brug (i 1768 havde de 10 gårdmænd i V. en beslået vogn og en ubeslået).

Plovene er dårlige, med for store hjul og næsten uden jern. Af harver bruges to slags; den ene er udelukkende af træ og består af fire småharver, hver med to hovedtræer, som er forbundne med træpløkke; de kan foldes sammen og stilles

opret. Jernharven består af to harver, som er forbunden med jernringe; hver harve har tre hovedtræer med jerntænder, og de forbindes med tværtræer. Tromlerne er lavet af svære ege- eller askestammer og har jernaksler; de betynges med sten. Bønderne påstår, at vandet ikke bliver stående på tromlede marker.

Bonden bruger to slags leer. Den, han bruger til sæd, har et langt skaft, på hvis midte der sidder en „tol“, som meje- ren holder på med venstre hånd; til „tollen“ er fastgjort en sele, som han svøber om højre hånd og udspænder til enden af skaftet, som han på den måde får hold på. I et hul i skaftet sidder strygspånen. Høleen har to håndgreb og et kort, krumt skaft; bladet er kortere, bredere og mere buet end det, der findes på kornleen.

Skovle og spader er grove og tunge, og beslået med jern; skaftet på dem ligner en krykke. Møggrebe og forke er af træ. Der anvendes en meget let plejl, hvis handel og slagel er lige lange. Tærskeloen er lille, og kun een karl tærsker i den; han breder et neg ud i et hjørne nær væggen og tærsker flere gange fra den ene ende af loen til den anden, hvorved strået bliver så blødt, at det kommer til at ligne hø.

Bonden betaler sine skatter og afgifter i forhold til sit hartkorn. Tienden, som er den mest retfærdige afgift, er ofte til ulempe for høsten, da bonden ikke kan køre sæden hjem, før negene er talt. Kongetienden forpagter bønderne som regel, og de betaler kirketienden til kirkeejeren enten in natura eller i penge — helst det sidste. Om efteråret sættes kapitelstaksten af biskop, stiftamtmand og nogle tilfornede. Ved stigende kornpriser betaler bønderne med penge, men i modsat tilfælde med korn.

Proprietærernes vilkårlighed bestemmer hoveriets omfang. Ganske vist påbyder forordningen af 1769 et bestemt antal hovdage, men først i 1770 begyndte man med det på Antvorskov; en gårdmand blev sat til tre dages hoveri ugentlig.

Da bønderne ikke fører processer, er der ikke meget for „justitien“ at gøre. Stridigheder mellem proprietærerne og deres bønder pådømmes af amtmanden, og de indbyrdes stridigheder mellem bønderne afgøres af birkedommeren hos amtmanden. Sognefogeden er en slags overopsynsmand, på hvem opkrævningen af de overordentlige skatter og repartitionen af hoveriet hviler; oldermanden modtager befalingerne.

Bonden er i det hele store selvforsynende. Kvinderne karter og spinder, men kan ikke væve det vadmél, der almindeligvis bruges både af mænd og kvinder. På søn- og helligdage går manden klædt i en rød eller blå kofte, der når til knæene, og i en næsten lige så lang lædervest med sølvknapper; til hverdag bruges nattøjer, der tit er af skind. Kvinderne bruger lange sorte klæder til stads, men går til daglig i nattøjer med strikkede ærmer af en anden farve. De bruger at brede et sammenlagt hvidt lommetørklæde som en slags skærm over deres hue eller kyse, hvilket dog ikke forhindrer, at de er i høj grad solbrændt.

Kosten er meget ensformig, Byggrød og bygvælling er de sædvanlige retter; grynene er blandet med klid. Til den i vand kogte grød serveres et fad afskummet, opsat mælk, aldrig sød mælk. Brød er den anden hovedret, for det stegte flæsk eller „pandekagen“ skæres i så små stykker, at en holstensk bonde let kunne tage hele familiens portion på sin samvittighed. Til en afveksling fra surmælken bliver der en

gang imellem opvartet med fåremælk. I samme gryde blandes fåremælk, tykmælk, vandgrød etc. Der spises mere smør end fedt, og til davre og fesperkost spises fåremælksost, der laves i træforme og tørres i 14 dage, før den spises.

Så snart folk er stået op, får de det første måltid, som kaldes davre og består af et stykke smørrebrød med en snaps brændevin til; den skal skylle maden ned og give kræfter til arbejdet. Til frokost vanker der øllebrød uden sukker eller sirup, men med saltede sild. For folk på egnen er sukker og sirup nærmest en ukendt vare. Middagsmåltidet er som regel grød, og til fesperkosten kl. 5 gives en skive smørrebrød, som kaldes aftensmad. Selve aftensmåltiden, nadver, nydes først kl. 9 og er middagsretterne om igen. Straks efter måltidet går folk til sengs.

Under kvægpest lever man højt (vel sagtens på kød af de døde dyr (!)). Det brød, som fattigfolk spiser, er så blandet med klid, at det ser ud, som om det var lavet af strå. Om vinteren er måltidernes antal tre, om sommeren fem.

Bonden spiser og drikker i al den tid, han ikke arbejder. Om sommeren er hans dag fra solens opgang til dens nedgang; om vinteren går han i seng kl. 7 el. 8 efter at have været en tur rundt i alle staldlængerne.

Iøvrigt er bonden aldrig ledig og holder sig — selv i dårligt vejr — nødig inde en hel dag. Kvinderne holder både sommer og vinter ovnen hed for at kunne tørre det våde tøj.

Dagligstuen er også spisestue og soveværelse og tjener som opbevaringssted for mælken, der står på hylder oppe under loftsbjælkerne. Tobaksrøg og uddunstninger fra stuens beboere gør mælken og dermed smørret ildesmagende, og mælken står tit så længe, at den bliver lang („ald“). Da smørret ikke

vaskes nok, taber det hurtigt sin friske smag og må sælges straks efter kærningen. Hennings har vedføjet sin beskrivelse en tegning af hollænderiet på Antvorskov.

Når bonden uden særlig tilladelse hugger al sit brændsel i skoven, mener han at have loven på sin side. Skovopsynsmændene tillader alt, når der blot ikke fældes hele træer, og i skovene ses derfor næsten kun lemlæstede træer. Bønderne brænder selv kun kvas og grene og frembyder frit store tykke trækodser til salg; de kører en mængde stjålet brænde til købstæderne, og mange slipper på grund af deres fattigdom med en lempelig straf.

Til husflid er bonden dygtig og har ingen brug for nogen håndværker med undtagelse af smeden, som er så uundværlig, at de fleste bønder, særlig de fattige, må tage meget hensyn til ham. Han betales for sit arbejde med korn og jord og har gerne den største høst uden at eje den mindste smule fæsteland. Fattige bønder ruineres af de rige, som låner dem kakkellovne, køer etc. og kræver betaling derfor i jord.

Bondens folkehold er som regel en karl og en pige og — hvis der ingen børn er i hjemmet — en fattig knøs, der tjener for kosten. Tærskningen, der begynder kl. 8 om morgenen, er karlens eneste vinterarbejde. Lønnen er for en karl 12 og for en pige 8 rdl. om året.

Af fornøjelser har ungdommen ikke mange. Om vinteren samles den juleaften, helligtrekongersaften og andre helligdage i en eller anden gård — det går på omgang i byen — og så går natten med morskab af forskellig art: man leger forskellige lege, spiller kort og spiser af de mange nødder, der er samlet sammen om sommeren; de ældre ryger tobak, ser på de unges morskab, men går gerne i seng midt under

legen. Ved fastelavn morer karlene sig med i et slags væddeløb at stikke til en gås, en kat eller en blære.

Den største fornøjelse om sommeren er at ride sommer i by. Unge karle og piger drager, med pynt af blomster og løv til hest eller til fods fra by til by, holder stille ved hver dør og får brændevin, øl og penge. Efter at have samlet en lille sum penge vender de hjem til dans og lystighed og fortsætter med denne hver lørdag hele sommeren igennem, så længe pengene strækker til. Skt. Hansdag eller fruedagen derefter, den 2/7, er det en almindelig skik at drage ud til en kilde i skoven for at drikke af dens vand, hvad mange tillægger stor betydning. Der er så stor lystighed med dans, leg, skrål og drik.

Nogle forener det behagelige med det nyttige og fanger krebs, som findes i mængde i bække og åer; et hundrede krebs sælges for 5 skilling. I damme fanges også karusser og andre småfisk, som bønderne dog ikke bryder sig meget om.

I skoven findes en uendelig mængde små velsmagende jordbær, som giver fattigfolk lidt indtægt ved salg i købstæderne; desuden findes hindbær, hyben, skovæbler og hasselnødder i overflod. Børnene er særlig glade for skovæblerne, som de tørrer i bagerovnen og gennem til vinteren. Der findes nu næppe over 100 stkr. storvildt og råvildt i distriktets skove, da der i de sidste år af hensyn til det påtænkte salg af Antvorskov er sket store vildtleverancer. Om foråret indfinder vildænder sig i massevis, og trods meget stærk beskydning vender resten stadig tilbage.

Timian og krusemynte dækker markerne, når høsten er endt, og tidsler med spidse og stærke torne på blade og

blomster gror frodigt i brakmanken. Nælderne ædes af svinnene.

Også bøndernes opdragelse af deres børn har Hennings studeret og fortæller bl. a., at mødrene dier deres børn i over et år; men når de kan gå, får de al slags mad; der bruges forskellige kunster, for at børnene tidligt kan lære at gå. Ris får de aldrig, før de er tre år. Børn tumler sig iøvrigt, hvor de vil. De spiser al nedfalden frugt og klatrer i træerne for at plukke den. Sker det endelig, at de får mavepine af frugten, kureres de hurtigt af en tår mælk. De mindre børn har ingen lege, men er lykkelige ved at få lov til at gøre, hvad de vil. Senere efteraber de forældrene og får på den måde nogle kundskaber. De „tilvoksne“ drenge mører sig med at spille bold og skorsten. En sekstenårig knøs er næsten sin egen herre; i en kiste forvarer han under lås sine sager og tager enten ud at tjene eller hjælper sin fader med arbejdet.

Børn opdrages bedst ved at lade dem vedblive med deres skolegang, til de kan Luthers store katekismus udenad, og forældrene passer godt på, at dette sker. Ved det sekstende år kan de efter en eksamen hos præsten stedes til altergang.

Ingen bondekarl gifter sig gerne, før han har en gård. Et bryllup er en meget stor fest. Gæsternes antal er så stort, at alle stuer, lader og loer må tages i brug; der kan være op til 300 gæster. Retterne er traditionelle: kogt kød med peberrod, lammesteg og suppe.

En særegen sjællandsk skik er, at en forlovelse har samme betydning som et bryllup, så at børn, der fødes efter dens indgåelse, betragtes som ægtefødte, og hverken præst eller øvrighed påtaler dette forhold. Efter jaordet, trolovelsen, holdes brylluppet, sædvanligvis tre eller seks måneder senere.

Både bonden og hans ejendom har man tit handlet med uden videre omstændigheder, hvilket har haft til følge, at der i en landsby kan findes bønder, der tilhører tre eller fire forskellige proprietærer. Enkelte bønder med deres gårde er blevet afhændet ved gavebrev eller mageskifte eller blevet doteret til stiftelser. Fra de ved reformationen sekulariserede gejstlige godser sælges gårde enkeltvis, og alle disse forhold bringer tit stor forvirring i jurisdiktionen. Således har Københavns universitets professorer hver sine bønder, spredt over hele Sjælland, og Sorø akademi har nogle samt forskellige fattighuse. I deres pastorat har præsterne en eller flere gårde, som de fæster bort til bønder, der kaldes præstebønder. Meget tit klarer bønderne på proprietærernes godser sig bedre end bønderne på de kongelige godser.

— — —

På en vis måde var Struensee egentlig skyld i, at en juridisk doktor og intelligent og interesseret mand kom til Vedbynørre for at opmåle jord, og selv om han ikke magtede dette hverv så godt, kan vi være ham taknemlig for den viden, vi gennem hans skildring får om vestsjællandsk bondelev for ca. 180 år siden.